

ՀԵՂԱՎՈՐ :

— Զանաք քալէի առաջ յաջող հողմց սպասելով կայնող բազմաթիւ նաւերը անցած շաբթուան նօտօններսից ներս մնան :

— Եւսդրիայի լցոյ ընկերութեան ճերմակա ա-
նուն շատէնաւովզ՝ սեպտեմբերի 17ին հիքակի օրը
Խղմիրէն կոստանդնուպոլիս հասնաւ Գարիպու ան-
ուանի սեղանաւոր Պ. Խօսկիլտին տղան . և Պէտր-
լուի պէօրդ Եօլառլը ըստած տեղու օրէնքաւութե-
ըստած պանդոկը (լօքանատան) ինչպաւ :

— Ո՞սկեպիտ ուրբա-ը շնկէշարժ ֆեկան նաւը , ու
ընդ որ Եգիպտասի ընդհանութ կուսակալ բարձրա-
պատիւ Եպաս փաշայն վնդափառ ինքնուկացն ըն-
ծայ խրկեր էր , ձամբան գալու ատենը գիպուտա-
ծով վնասու պատահեր , և պէտք եղած նորոգու-
թիւնները ըլլալու համար մոյրաքաղաքիս նաւա-
րանը (թէրսանէն) քաշուած էր : Պէտք եղած նո-
րոգութիւնները լընջան . և այս օրերս գուրս հա-
նուեցաւ . և մեծազօր տէրսութեան ուրիշ նաւե-
րուն հետ կրատանդնուպօլայ նեղուցը երկաթի
վրայ կեցած է :

— Անպտեմթեր 12. երեքատթթի օրը Վայսթա
ժահվածի սժաղը ըստւած փողացը երկու շարագործ
անձինք մէկ տուն մը կը մանեն . որ տեղ առաջիքը
առած մէկ կին մը կը բնակէր . կոկորդը (խոթլա-
խը) կը կտրեն , առւնը գանուած առակը կ'առնեն
տունը կրակ ալ կը ձգեն . իրենք կը փախչին կ'եր-
թան . Տան գրացիւրը բարեբազգաբար կրակը
շուտով իմանալով վզայ հասան մարեցին : Աստիշու-
նութիւնը այս դիս այն գին մարդիկի հանեց շարա-
գործնէրը գտնելու , և քանի մը կասկածելի մար-
դիկ ալ վելլյուց բանուը գրաւ . բայց տակուի
այն եղեռնագործուելը հեղինակները , որ գուցե-
բանտարկեալներուն մէջն են , ստուգիւ է լինացու-
եցան :

— ‘Երասպիզունէն սեպտեմբերի 14-ին մեղի կը գըն:

“ || Ե՞նք որ միշտ պարտական եմք մեր մեծագոյ
տէրութեան անդին կենացը աղօթել. ինչու որ
իւր հապատակներուն հանդսութեանը ու օգտին
վրայօք խորհելք՝ իւր խոհեմ ու ճարտար նախա-
րարներով ամենեցունց յայտնի է՝ և չեմք կընալ
ուրանալ. վասնորոյ կ'ըսեմք միաբերան կ'ցցէ յա-
ւէրժ մերս վեհափառ և առաւտագութ ինքնակա-
լըն մեր սուլթան Ապահուլ ԱՇճիտ խան. և նորէ
բարեյաջող և անդին կընացն արարիչն Արտուրան
երկարութիւն չնորհեցէ :

„ Ինչպէս ասկէց առաջ 5 օդուազոս ձնը պատեւական լրագրին 27 թերթերնուդ միջոցաւը հըրատարակեր էրք վաճառականութեան և երկրագործութեան և հասարակաց շնուածոց տեսուչ բարձրապատիւ Խոմոյիլ փառացին՝ Դրապուտ գալը . և այն կողմի ճանապարհութեան շետկուելուն հոգաբարձութիւննելլը՝ միշտ պարանց տահմանագլուխը . շատ շանցնելով հասաւ հոս վերցին

շել փաշան . և ընդ նմա Վանուէլեան Ա. Յարուղի հայագի երիտասարդը . և այսօր որ է 14 սեպտ հիմնարկութե աղօթքին հանդէսը կատարեցաւ արդարեւ զարմանալի և գեղեցիկ տեսարան՝ որ մինչեւ ցարդ չէր տեսնուած այս տեղս . բոլոր մօռ գիւղացիները փողերով և թմբուկներով եկած և ամէն աղջի գալրատան աշակերտոները իրենց վարժապետներով հրաւիրուած հզօր արքային բարեմաղթութիւն կ'ընէիս . ժամ 2 ին բերդերէն բարկացին թնդանօդներ արձակել և հիմնարկութել աղօթքը կատարել (կեավուր մեյտանի կոչուած չայիրը) ուր որ վրաններ պատրաստուած էին զարդարեսաւ տեղսոյս վեճախայլ Շուսդէմ փաշացին և մէկ քանի մ'ալզարդապատիւ Իսմայլ փաշացին և մէկ քանի մ'ալզարդարուած Քաբուճի պաշներն և յաւաջադէկ և վուճի հներն . նաեւս հրաւիրուած էին այս բարեմաղթութեան տեսարանիս բոլոր Եւրոպական տէրութեանց հիւպատուները և յունաց հայոց և հը ո ոմէադաւան հայոց հոգեւոր հովիւները . և բարձր տեղացիք՝ արք և կանայք անթիւ բազմութեաց լոյս լայիլ գանուելով՝ ուր որ Ճանապարհին ըստ կըզբնաւորութիւնն ալ անկեց պիտի ըլլար , ականատես ըլլալով ամէնքն ալ միաբերան իւցյէ Անտայ պօռալով երկար կ'ենացը կ'աղօթէին , որով մէժամ տեւելով աւաբնեցաւ այս տեսարանը և բարձրապատիւ փաշացին հրամանաւը ՚ի գործ դրուեցաւ Ճանապարհին շինութիւնը » :

— Հանսաք քալէէնսեւպումբեր 12 ին (օդոսական 31) ժողովական լուսագրին խրկուած նամակէն ալ հետեւառ լուսագրերը կը քաղեմք :

Ուղարեմքերի շէն Յը (օդոստասի 21էն 22ը
լուսնալու գիշերը օդը շատ դիւրափոփոխ անցաւ
և այն փափոխութենէն ետքը հիմա օդը զավ և խո-
նաւ է : Մասյու շին գիշերը սաստիկ հիւսիսայի
հով մը ելաւ . հորիզոնը սաստիկ մեծութիւն մը տո-
րած էր . և ՈՒԵօմիւրի ջերմաչափը անսնկ փափո-
խութեան մը տակ ինկաւ որ , շին ցերեկին 25° է
ցուցունէր . Զին առոտուանց 15° ը ինչի՞ էր : Մ
նանկ որ՝ Չանաք քալէի բնակիշներուն շատը ձ
մեռուան լամբերնին հագնելու ստիպուեցան :

Ամացս 5ին (օգոստոսի 24ին) հովը հարաւ
դարձաւ . և բոլոր օրը երբեմն սասականալով եր
բեմն խնալավ՝ նոյն հովը շարտանակ տեւեց : Վ.
հովով շատ նաւեր նեղուցեն ներս մտան և նալաւ
պուռնին առջեւէն իրարու եածւէ կ'անցնէին , եր
որ յանիքարծ փոթորիկ մը կոխեց . հովը հիւսիս
փոխեց . և հեղեղի պէս անձրեւ մըն ալ բերաւ
Եյն տոտենը շատ նաւեր սկլսան իրենց տպահ
փոթիւնը հուալ . և յործանուաէն ելլող և նալաւ
պուռնին անցած գտնաւողները ծովեղերին մօտեւ
կաթ նետեցին . միւսները խառն ՚ի խուռն իրա
զարնուեցան . և ատանցմէ երեք հատը ծովաւ
ծանծալ (սըզ) տեղերը խըրեցան :

Կայսր 19 թու (առաջնաբեր 7) շահագ քամբ
կը գրեն : Մեծազօր տէրութեն նաւախումբը սէ

իւլ պահըի (սիթիլ պահարի) առաջ երկաթի վրայ կեցած է: Կնցած շաբթու տաճկի վաճառականութեան նաև մը որ խքէնտէրիէն կուգար, և բըրինձ բեռնաւորած էր, իշլոսպայի եզերբը ցամաքը լարկաւ: Վեծ ծովապետ բարձրապատիւ փաշոյին տնօրէնութեամբը նաւուն մէջի մարդիկն ալ աղասեցան ապրանքն ալ: Դրինձը աւրուած ըլլալով՝ Շանեաք քալէի մէջ աճուրդով (մէզատով) ծախուեցաւ. նաւը արձակ ծովը հանեցին, բայց շատ վնասուած և խեղճ վիճակի մէջ էր:

Е.О.Ф.Е.З.Н.Т.

Ամենասպատիւ Տ. Յակոբ սրբազնն Պատրիարքը այս անգամ՝ Խւարիւտար եվելին կ կենալու բարեհաջելով՝ առիթ ունեցաւ ՚ի սկզբանէ հետէ իւր սիրելի ազգային Շնեմարանը այցելութեան գալու սեպաւմբեր 23 շաբաթ օրը։ ՚Քիչ մը հանգիստ ընելին ետքը հայկաբանութեան դասուն ժամանակը ըլլալով՝ դասարանը գնաց։ և սկիզբէն մինչեւ վերջը՝ որ Շնեմարանին կարդագրութեանը համեմատ մէկ ու կէս ժամ կըքչէ, հոն կինալով ուսանողաց եղած հարցմանը տուած պատասխաններն ինն, և առաջարկուած աշխատիչաբար հաստուածներուն գրաբար թարգմանութիւնը լսեց։ և գոհ հութեամբ՝ իւր սուրբ օրհետութիւնը տեղյացն և պատասխաննեաւն և ամեն ներքին և արտաքին պարագան գոր

գասառուներուն և ամէն ներբին և սրբագրին գործակալացը չնորհելավ, իրիկուան ժամերգութեան ժամանակ ըլլալուն իւր բնակրանը դարձաւ :

Ճեմարանի մօտ գտնուած ուներք Կարապետի գպրատաւնն ալ տեսնելու փախոքը ունէր, և ո՞ր գպրատաւնն է որ ուսումնասէր Հայրապետ տեսնել չուզեր, սակայն մէկ մը ժամանակը ուշ ըլլալուն համար, մէկ մըն ալ նոյն գպրատան մէջ մանր մունք բայց հարկաւոր շինուածայ վերաբերեալ նույն անունը պահպան է ամեն աշխեռաւ ու

— Քայտերի քաղաքին յայնուրը իրանց ԱՀ Նիքո-
լս եկեղեցւոյն նորոգութեանը համար բարձրա-
գոյն գըստենին հրաման ստանալով՝ հայոց ազգէն
ալ ուղեցին որ ոչ լի բարձր և ֆէռ ենիւ ըստած
գերեզմաներէն քար առնեն և իւրեանց եկեղեց-
ւոյն շինուածոյն գործ ածեն : Այսլին տեւ կրօնա-
կան շնուռածքի մը պիտի գործածուենին այս քարե-
րը, հայքյօժարութեամբ Խոզ տուբին միայն այս
օրինաւոր պայմանը եվելցընելով, որ գերեզմաննե-
րուն վրան գրւած կափարիչ խոչըր քարեր շառ-
նեն . միայն գետինը վրաբել հազը թաղուած քա-
րերը առնեն : Յոյնը մէկ մը գերեզմանէն քար հա-
նելու հասմանը ստանալէն եռքքը պայմանը շուտով
մուցան . կափարիչքարերն ալ սկսան վերցընել . ո-
րով գերեզմանը իր կերպարտնիքը կորունցընելու և

Դեղէ հիմականուց սուրբ Աշխելակիներով և բարեկարգ հռ
գելը բարեւ բարեւ բարեւ շնորհած առաջարտեցան էր - ի ը զարյա-
նալը ճարդարիութեան արդիւ առանձին էին, որ ժանի ժանի ան-
կանակ կերպարաններու ներու հասարակութեան ըլլալը և տար-
յեալիրեաց առաջին պայքարութեանը վերածեցին, ի ը ար-
ժանաւորութեան ժամանեակ Յիշտերն են որ իրին անգամ աղ-
գիս առարային ժամանեաց՝ բարձր ասպիճանաւ «Պատրիարքու-
թեան գլուխ և գահակալ պայքարութեանը աղբաշահ գործու-
թեան ներութեանը բարձրակ աղքայինց բերանը գոհաբանու-
թեան կը բանան : Փաստալը բարեւ բարեւ կայրածալափա-
բարձր Արքականութեան շնորհաբերական այցելը ներածի, և
գեղարք բերիրանօս կը իրականացին, որ ՚ի նորին անեան-
յանան և ՚ի բարի վարու, և յաղթասարիութեան վարդանա-
լը . նոյն գերագոյն շնորհան է, որուն մեռ նորասպաս աւ այ-
սօր արքականութեանը յանի կը վայըլիք :

Եօնաւուամաթայ գերալիւան ժամանակը . և իրեն Օքբա-
բէլնէր յարուցանելը - արդասիրեաց մէջ իբրեւ իրեն արե-
գախուն ՚ի գլուխ աղջէմ . որոնք նոյն հոգուովն առաջարի լուսու-
ուած հրցոյն ցըլցաման նման , աղջայի ժամանաց ծածկիւուլ լցո-
ւը աշտանիկ վըայ հաստարելը - իւ սիրավեսէն :

Ո՞ւնեցած է և որդարեւ մեջը այս գերազական շնորհածեց
ըստ, և իբր առահաստարձելով մեր նախկին գաղաքաց ըստ-ըր-
թիւան՝ ամենեցած սիրու ըստըն կը մինչեւարեն։ Ա, ի՞ւ արե-
գական ծագութիւնը աշխարհին ըստ-ըր-թիւան կը պատճառա-
կա և ասրիւար աշաց աւողական կարող-թիւանը ըստընը ըստ է
բերեցած է։ Ի՞նչու՞մ յստ-պատրութիւնը բերիւար-թիւանը չէ բեր-

շընէւէլ կը ծառացին . և բանարոյ թաղակաց նորին տիրգժա
ը-ը բայլայիլիը նոյն վ էհափառ-թեան շորհանէը պիտ
հաւաքին մինչև ի վահճան աշխարհի : Արդիրացիր ո-րէնի
երինածայրը Արարատ , Բարձրացիր թերիբանօս ասպանական
կ-ըընիւը՝ ու միայն մարտկոյին մ-ի , այլ և ընտա-
նոր իսկ կեհասեաց , որ ու անազոր պարծակաց Անծի
և Ընողին Ընորհալոյն և Ասքիբուաց-ոյն անուանական
և պատուիը ու գրիւէ մէջ գործը լիբե- լաւ իբրեւ ըստավին ի
միւլուրիս . մէս ևս նոյն միկալար-թեամբ կը ցանկամէ և կը բա-
րեմաղլիւմէ , որ ըստ ասորոց ուց եղիցին ամս ցանկալէ կեւ-
նորին Անծութեան :

անապատի նման աւերակ տեղ մը դառնալու ըսկըստւ:

Տէլէլէ Դաշտած գերեզմանը հիմա մեռել
շեն թաղեր . բայց աղասնէյրոյց մոկանուամբ վար-
գապետի մը գերեզման կայ որ ուխտատեղի մը ե-
ղած է . չերմեռանդ հայ ժողովուրդը հոն կը յա-
ձախեն . և հիւանդներ ալ կը տանին . որոց շատր-
բժշկութիւն գտնելով բնակարանին կ'երթան :
Այլ և հայոց քահանացք հին ժամանակէ ՚ի վեր-
սովութիւն ըստ են , տարին անգամ մը հոն
կ'երթան գերեզման կ'օրհնեն : Այս գերեզմանու-
տունը հայոց ըլլալուն երրորդ ապացոյց մըն ալ այն
է որ՝ վրան գրուած տապանաքարեր կան . որոց թը-
ւականը հինգ հարիւր և մինչեւ 800 տարի հնու-
թիւն կը ցըցնէ : Փորուած առենը եկեղեցի մըն
ալ ելաւ գեւանի տակէն . որուն շենքէն յայտնի կ'ե-
րեւէր հայոց եկեղեցի ըլլալ :

Վար համար, և որսինետեւ ինչպէս որ ըսփնք
յայները գերեզմանը բալորովն աւրելու և անցի-
շատակ ձգելու, և քարերուն վրայ գտած գիրեր-
նին ալ եղջելու ձեռք զարկած բըսալվին՝ հայերը
քաղաքական կառավարութեան ժողովայն ամեսու-
տանութիւնն ըրին. և ինզրեցին որ, որքան որ առ
կեց առաջ հայերը յայներուն թայլաւութիւնը
բած ալ են նէ գերեզմանաւունէն քարերը վերցը-
նելու, բայց ասկէց եաբք այն հրամանը ետ կ'առ-
նեն. հրաման չունին որ յայնք հայոց գերեզմանէն
քար վերցընեն:

Յշները այն ժամանակը իրենց հին աղք ըլլառը յիշելը առեւսնեն առաջը լսուն . այս տեղին հին բնակիչները մենք ենք , գերեզմանն ալ մեր է , մեզն եւ ալած եկ . զացին այ : Այս խօսքին վեցակ կտուալ վարութեան մոլովքը , այս աղքի վէճ է , գառակն ընդհանուր կուսակտըն յառաւեկ հրաման ընեցած այս վէճը չեմք կրնար կարել ըսն լուլ անը բաց թողարկին . և բարձրագույն . Ա էճիցի մաս շային կրեցին որ Խօզիկաթ կը նառիք : Փաշացէն նըր բամանագիր եկաւ որ՝ թէ որ երիւ կազմեն համառնեամք գառասատան տեսնութը կ'ու իննէնէ գառասատանին տեսնէք : Ուշ որ չեն ուղիր նէ , յանաց եկեղեցւայն շնութիւնը չի գագարելու համար գերեզմանատանց քաղերուն գին կողմուի . և յանք մուլհակ տան որ՝ թէ որ այն գերեզմանատանեւը իրենց ըլլառը դառասատանաւ ստուգունէ՝ քարերուն զի՞զ վճարեն : Ուշ որ յանք ասոններ մուրհակ մը տալու չի հաճին նէ՝ հայերը յանաց մուրհակ մը տան որ , երբ հայոց լսածին պէս չըլլաց նէ՝ յունաց քաղաք վեալ հայերը վճարեն . այսինքն՝ գուրսէն ինչ քար առնեն նէ յանք եկեղեցւայն համար՝ գինը հայերը տան :

քաղաքիս ամէն ազգ բնակիչներուն յայտնի և ծանուցեալ բան մըն էր . և թէպէտ դէլիքլ խալ տեղին գերեզմանը տուրբ վասիլ կ'ըսուի , բայց վասիլ անունն ալ հայոց աղդէն օտար անուն մը չէ և Ուուրինեանց թագաւորութեան ժամանակի բեսունցի վասիլ իշխանը ամէնուն ծանօթ է . այլ և նցն գերեզմանատան բոլորտիբը հայաբնակ թաղմնէ ուիլիմէնի ըսուած . որ բնաւ յայն չի կայ այն թաղը . քանի մը տաճիկ կան ալ նէ՝ անոնք ալ տունելինին հայերէն առած ըլլալինին թէ իրենց ձեռքի կուճակնեն և նեմուինեն . և թէ քաղաքական արձանագրութիւններէն յայտնի է : Տապանագիրեր ալ կան . որոց հնութիւնը թուականէն յայտնի է . և մէկ հատին օրինակը վարը ծանօթութեան մէջ դըրիք . և ասոնցմէ զատ՝ հայոց ձեռքը այս տեղները իրենց բուն ստացուածը ըլլալուն հաստատութեան գիրեր կան . որոց մէջ նշանակուածին նայելով՝ այն կողմէրը օսմանեան մեծազօր տէրութեան ձեռքը անցնելին առաջ այս գերեզմանները հայոց էին : Հոռոմները ասոնք գիտնալով և խելուընին կորելով որ դատաստանի ելլեն նէ դատը պիտի կորսնցընեն , ժամանակ որսալով ուրիշ երեսնէն մէկ ձար մը գտնելու համար , մենք հոս դատաստանի չեմք կայնիր , կոստանդնուպօլիս արդարութեան վճռոց գերագոյն ատեանին (ահքեամիտլիքէին) առաջը կը բոլորքէմք ըսին : Եւ սկզբան այս գիս այն գին գիրեր գրէլ . որպէս թէ հայոց կեսարիա բնակութեան սկիզբը 150 տարի չի կայ ասովի չէ թէ միայն այս գրերը գրողներուն , այլ և հաւատացողներուն թանձր տգիտութիւնը յայտնի կ'ըլլայ . քանզի (մէր ազգ այնին պատմիչները մէկ գի թողլով) նցն իսկ յունաց գրքերուն մէջ կեսարիսցի գաւառին արքէնիաքն կ'ըսուի . և Քաղկեդոնիի ժամանակութեանը մէջն արձանագրութիւնը յայց քաղաք կեսարիա գրուած է . և Նիկիոյ երկրորդ ժողովըն պատմութեանը մէջն ալ նմանապէս երկրորդ հայոց քաղաք կը սեպուի : Եւ ասոնց մէկ Քիոստանի 451 թուին . այսինքն ասկէց 1400 տարի առաջ , և միւսը 787 թուին , ասկէ 1073 տարի առաջ գումարուած է . և արձանագրութեանց ալ բնագիրը յանարէն են : Ծայն պատմագիրներէն կոստանդնին Տօրքիթէնիս կամ Պէրփէռութէն կայուը , և թէօփիլաքդոս Աիմոքանտա . և ասորիներէն Հաննա Վալլա անոփագին՝ կեսարիա հայոց

1 Կէռարից յիշեալ գէրեզմանսունէն օրինակուած և կստանդնուած իրկութիւն է ոյ :

ՔՐԻՍՈՆ ԱՍՈՒԵԾՈ ԵՎԴԱՐՄԻ
ԵՎԵՏԻՒՆ ՀԱԳԻՈՅՆ.
ԵՄԵՆ.
ՓՈԽԵՑԵ ԱՍՏ ԿԵՆԻ
ԹՈՒՅԻ ՇԱՅՈՅ ԶԱՅՈՒ.

Ու է Քրիստոսի 995 թուականը . ասկեզ 855 տարի առաջ :

յարկածից ըլսում է Արքուած բարձրացնելու Ձեր մաղլու նաև ինչպէս առեւը առընթեան ամենայսպա պայմանակից աշխարհային ժողովնեան ամերիկն առը պատճեալ, երկարագու ամաց հարաբերութիւն դնելու իշտակ առաջ ըլսուց սկզբան է ի ժաման աղջիկ, և ի պայծա առեւթիւն իշտակ ողջական առընթեան ամերիկ է իշտակ:

Ե- վոնչ Ձեւ հայրակնամ Տեարք մէր բարեապապարս
Ի նշուե յէր աղի աղի երախտիւներ ալ յէլստակիւն վր-
շանամք, որ մէր դրից մէջ անցրել լատանցրէր են. և մ-
հոգուց հետ գրելեւ նոր մէ բալտրութեան մը ըլտըլ. ա-
նոր հետ ալյա-իսենական պիտի հջոնջես-որին. Ձելով պի-
տի ըլտան աղտային յառաջտիմ-թիւները, ինչու որ Ձե-
յին ալուրանաց դժույն նախապահն ալ այս է. Ձեր աղդասի-
բական վաս-վասուն եւանդով պիտի պանծայ, այս մէր սուրբ
Խոսչ բորբոք. Ձեր լաբարտական պիրագունար յոյզել-թեամ-
բըն է, որ հոգի առանցը կը իրափուսիմք: Ռայց և այլովէն
Ձեր աղդասիբութիւնն ալ գիտեմք որ բարեապապարս բարի
Արքանութեանց առջալը բութեամբը կը փառա-որին այսպիս-
աղդօգութ գործալը-թեանց մէջ. ոչ մայս Ձերը, այլ և ո-
ր են յեղանակն պարտասել ընկերութեանց: Ասկայ այսպի-
սելը իսրածիք չկ բամ Ձերու հայրակնամ բարեարաց, որպէ-
սէ աղդասիբական ոգին նոր ծնաւ Ձեր սրբին մէջ. ոչ այն-
ուեն. վասն չկ ամէն ամր պալստափին շըլտելըլը կը ան չկ ցը:
ցու-ըլըր. ինչը որ իրեւց բնութեանց մէջ ընկն նոյն զօր-
թիւնը. իսկ ուստ ու անը համագրետալը, գայլսիաց ասուի-
նան յէր աղդասիբական հրցի զօրութիւնը Ձեր բնութեանը
մէջ բարեարած սունենք, որն որ լայնապարած Ուկիանու իւ-

Քաղաք ըլլալուն կը վկայեն

Ինչ և իցէ, յայնք թէպէտ քաղաքին կառավա-
րութե գատաստանն երթալլ չընդունեցին, բայց
կառավարութեան ժողովն գաղտնի՝ բարձրապա-
տիւ Աէճիհի փաշային երեք հոգի խրկեցին փա-
շայն իրենց կողմը շահելու համար . բայց չի կը-
ցան բան մը լնել. և բանը լրստանդնուազօլիս ի-
մացուելով՝ բարձրահրաման նամսկ (մէքդուափ
սամի) գնաց կեսարիայի գաւառին յիշեալ բարձ-
րապատիւ կուսակալին, որ բանին ստոցգը անա-
չառ քննութեամբ հոն հասկընայ, և բարձրագոյն
դուռը հասկըցընե :

Իզմիր տպուած անլինքն անուն յունարէն լըա-
գիրը այս բանիս վրայօք գրելըվ, իրեն սովորական
դրուշաւոր ոճյն դէմ կը մեղանչէ . շատ բաներու
վրայ տփիտութիւնը երեւան կը հանէ . ինչպէս է
այն՝ որ կեսարիայի տգէտ յունաց գրոյն ձայնակից
ըլլալով՝ կեսարիայի յունաց հայերէն հին ըլլալը
կը պաշտպանէ . և բարձրապատիւ փաշայն և քաղա-
քին կառավարութեան ժողովը ամէն անդամներու-
վը մէկէն կը բամբասէ . որ հայերուն աշաւութիւնի
ընելով յունաց անիրաւութիւն ըրին . բայց հայե-
րըն ալ յայտնի խոռովար և ասպատամբ կը ցըցը-
նէ . որ 500 հոգիի չափ մարդ զէնքով գերեզմանը
քար հանելու աշխատով անմեղ յունաց վրայ փա-
զեր են . յանք ալ անկէց փախէր են . փաշայն ու-
ժողովքն ոլ հայերը պատմելու տեղը անսնց տշա-
ռութիւն ըրեր են : Խանկ անլի և իրարու հա-
կառակ խօսքերը միայն նշանակելը բաւական է .
ասոր դէմ խօսել չարժեր : Այսլեայն հարցը-
նէս նէ , հայերը միայն ասպատամբ և խոռովարար
չեն . կրօնի կոյր նախանձաւոր ալ են . և կ'իմացը-
նէ ալ որ՝ ասանկ բաներուն ժամանակները անցան :
Այս դասը մեղի պիտանի բան մը չէ . որովհետեւ
հայ կեսարացիք առանց խարուե ազգի և կրօնի՝
իրենց գերեզմանատան քարերը յունաց եկեղեց-
ւոյն տուին : Յանք այդ խրամին քիչ մը ե վելպէկ
կարօտ են . որ կրօնական բաներ պատճառ բռնե-
լով օտարազգի քրիստոնէից հետ միշտ արհամար-
հութեամբ կը վարուին : Չի կրնար ըլլալ որ կրօ-
նից կոյր նախանձաւորութեան ժամանակը միայն
յան չեղզ ազգաց համար անցած ըլլայ , և յու-
նաց համար տակաւին անցած ըլլայ : Յան ըլլագ-
րայն բարեկամաբար կրյորդորեմք որ այդ տեսակ
ազգանիրութիւնը ձգէ , որ իրեն համբաւոյն վը-
նաս կը բերէ , ասանկ բաներու վրայ տեղեկութիւն
տալէն առաջ ինքը ճիշդ տեղեկութիւն առնէ . և
թէ որ ազգին պղստիկ լինալու բան մը գտնէ նէ՝
կրնայ ալ բոլորովին շի գրել . բան թէ գրել և իր
տփիտութիւնը յայտնել :

— Եկեղացոտի հայոց սիրուն : Այս քաղաքիս անունը
Հնդիկներուն Վեբար Շահ մեծանուն Խագաւորէն
է . որ Նարատափին Հիւմայուն Շահին տղան էր .
և հօրը մեռնելէն ետքը հայրենի աթոռը ժառ ան-
գեց Քրիստոսի 1554 թուին : Կոր Խագաւորու-
թեան ժամանակը Պարսկատանի Ապահան քաղա-
քէն հայազգի Յակոբ անուն վաճառական մը ըն-
տանեօքը Հնդկատան գնաց , և իրեն բնակու իր
Քաշմիր կամ Քիշմիր քաղաքը հաստատեց : Պատ-
մութիւնը այս Պ. Յակոբին համար կ'ըսէ թէ Նոր
Զուղացէն էր . սակայն ուրիշ տեղաց սասցդ գի-
տեմք որ Նոր Զուղացի հայոց գաղթականութեան
սկզբնաւորութիւնն է 1605 թուին . և պավէնաու
Նոր Զուղաց Ապահան քաղաքին մէկ որուարձանը
կը սեպուի , Չէնտէռուտ գետավ անկէց զատուած
և կամբջջով մը միացած . ուստի կ'երեւի որ պատ-
միը այս պարագային չի նայելով սպահանցի Յա-
կոբը Նոր Զուղացիցի ըսէր է , որ իր ժամանակը

Ապահանի հայաբնակ թաղը այն էր միենակ :

Յակոբ Քաշմիր կեցած ժամանակը իրեն տղայ մը կ'ըլլայ . և հսն քահանայ չի գտնուելուն համար մկրտուելը ուշանալով՝ իրենք իրենց ազուն Պուլ անելու հայութանքնեն :

Ծպանքիչ մը. կը մեծնայ , և իւր հասակովից-
ներուն հետ փողոցը խաղալու և պըտառելու բա-
ւական կ'ըլլայ . երբ որ Վկրար Շահը իւր երկիր-
ները պըտառելու ելլելով Քաշմիթ ալ կուգայ . և
ծպտեալ (թէպտիլ) կերպարանօք ցընած ատենը
տղաւն գեղեցիւթեանը կ'ըզմայլի . և քավիներուն
կը պատուիրէ որ տղան որի զաւակ րդարը տու-
գեն . և հայրն ալ հետ առնելով իր քավը բհրեն :
Խշաները թագաւորին հրամանը կառարեցին .
որ երբ Յակոբին հայոց ազգէ ըլլալը լոհց՝ շատ
ուրախացաւ . որովհետեւ մեր ազգին վրայ վար-
կում ուներ : Պատ . Յարգի Ա տճառ ական . կը հա-
ճիս որ զաւակը ինձի որդէգիր առնեմ . որովհե-

առև ես զաւակ չունիմ։ Պ. Յակոբը պատասխան
նեց. Տէր իմ Վաքայ. ես բոլոր ընապանեօթս քո ծա-
ռայ եմք. բայց ես աղքաւ հայ և հաւասարիս
տնին այ ըլլակալ մշ շերնիս կրօնից տարբերութիւն-
կայ. և զուակը քիզի սրգէգիր տամնէ քու կը-
րօնիդ մէջ պիտի կրթեառաւ մն ծցընեն. անոր հա-
մար ես իմ կամքալո և յօժապութեամբս այդ բա-
նին յանձնառու ենմ բըսոր։

թագաւորը պար համարձակ պատասխանեցին շատ հաճեցաւ . և երգում ըրաւ որ ոչ իրենց և ոչ աղջւն հաւասար և կրօնիցը չի դրպչ . դուք ձեր կրօնիցը վկայ հաստատ կ'ցէք , եսուրախ կ'ըլւամ ըստ . և զաւակ չունենալուս համար՝ այս պայմանաւ ձեր զաւակի բնձի որդէգիր . կ'ընդունիս : Եւ հրաման ըրաւ որ աղջն փառաւորապէս հագցնեն : արքայակերպ պատուով իւր ապարան քը տանին . և հնե աղէկ հոգ և ինամբ տարուի վկան քանի որ Քաշմիր է : Ակբարապատ դարձած ատենն ալ այս իւր որդէգիր Պուլըսնէլը և սնոր ծնողը հետը Ակբարապատ տարաւ . և Պ. Հակոբին շքել պալատ մը տուաւ թագաւորուկան ապարանից մօտ : Եւ Պ. Յակոբին կրօնասիրաւթեր և բարեպաշտութեանն ալ տեղեակ ըլլալսվ՝ իւր արքայական մայրաքաղաքին բնակութիւնը անոր հաճելի ընելու համար հրանման ըրաւ որ եկեղեցի մըն ալ չլինեն . և քահանայ ալ գայ : Ապահան այս ձայնս երթալով՝ անկէց վարդապէտ , քահանայ , և շատ հայեր ալ ընտանեօք Ակբարապատ գաղթեցին . թագաւորը տօնեք շատ սիրով և պատուով ընդունեց , և նոյն քաղաքին մէջ տանց տուն և պարտէղ և այդի . և ուրիշ սիրամիտ տեղեր չլինելու համար բաւական ընդարձակութեամբ տեղ չնուր հեց : Պուլըսնէլ միշտ թագաւորական պալատը կը կենար . և հնե զարդանալով թագաւորին ալ թագուհւոյն ալ իբրեւ հարազատ զաւակ՝ շատ սիրելի էր :

Ակապար Շահին այս տղուն պատճառով լըրած ա-
զէ կութիւնը Վատուած փարձատրեց , սրբին փա-
փաքը լըցընելը 1563 թուին մէկ արու զաւակ
մը ծնաւ թագաւորին . որուն անուն գրուեցաւ
Անդ Ալիմ Աէլսմին : Թագաւորը ինքն ալ այս
բանս Վուստեց առանձին խնամքը ըլլալը կը ճանչ-
նար . և միշտ խոսակալանելով կը լսէր . իմ սիրելի
Դուլըսանէլ զաւակիս և հայոց ազգին համար Վա-
տուած ինձի քաղցր աչօք նայեցաւ . և ինձի երկ
բորդ զաւակ մըն ալ տուած : Վայ երկու տղայքը
մէկ տեղ մէծնալով՝ իրարու հետ շատ սիրով էին .
և թագաւորն ալ ասոնց սէրը տեսնելով շատ կ'ու-
րախանար : Եւ երբոր Վուլլունէլը չափահաս ե-
ղաւ , թագաւորը ասոր կալուած շնորհեց Պէնկու-
լս նահանգին մէջ Հուկիլի վիճակը , որ Կալկաթա-
յի մօտ է . և Հուկիլի քաղաքն ալ այս վիճակին
մէջն է , որուն համար եւրոպացին պատմիները կ'ը-
սեն թէ բօրդուքէ շները հիմնեցին 1538 թուին :
Վսկէց զատ . կը արագագափ մօտ Սամար երկիրը ,
որ աղնիւ աղի հանիք ունի . և Լահօսի գաւառին
մէջ Բէնձազ երկիրը : Վուլլունէլը այս տեղերս
իրեն համար հոյակապ պալտուներ և խանութները
շնեց , և խանութները ակնավաճառներու (Ճէվո-
հիլճիներու) տուաւ վարձքով , և ինքն ալ այս առ-
ևտուրիս ինկաւ : ՈՒշտ թագաւորին սիրելի ըլլա-
լը Վուլլունէլ առ հասարակ ամէնուն ակնածե-
լի եր . թագաւորը ասոր ինդգիրը ընաւ անտես չէր
ըներ . սակայն ինքն ալ բնութեամբ շատ հեղ և
խոնարհ էր . ով որ ուղեր նէ կրնար քովն երթալ .
ամէն աստիճանի մարդիկի իրեն սեղանակից կ'ընէր .
ասիկայ վար աստիճանի մարդ է . իմ քալս նստիլ
չի վայեր չէր ըսեր : Շատ մարդիկ որ ասոր թա-
գաւորին սիրելի ըլլալուն սկզբնական պատճառը
չէին գիտեր , կը կարծի ին թէ վայ հալլորեակ գիտէ
և գործ կածէ . և անով առքային սիրելի եղած է :
Վեր կողմերը այս անունով ճանցուած մոգական
ծածկագիտութեանը հետիկները պարսկական բա-
ռով կէֆէ կէլլար կ'ըսեն . որ եօթն հաղար ըսել է :
Գուցէ այս ռամկական կարծիքն՝ և Վուլլունէլի
մարդասիրութիւնը զինքը նախանձազներուն չա-
րութենէն պահեց . որ թագաւորին աչքէն ձգե-
լու համար գարան գործող մը չեղաւ : Վանկ բար-
ձրագոյն պատուայ և մեծ իշխանութեան հոսնող
մարդոց նախանձաւոր չունենալին մեծ բան է :

Եկեղար Շահը 1605 թուին մեռաւ . և անոր
տեղն անցաւ անոր զաւակը ՈՒր Աէլիմ Աէլադին .
որ անուանեցաւ Նուրէտափն Շիհանկիր Շահ :
Ամեն մարդ թագաւորին թէ անմիջապէս և թէ
միջնորդաւ՝ իւրաքանչիւրը իր աստիճանին համե-
մատ թագաւորին գահակալու թիւնը շնորհաւոր-
ելու կ'երթային . Կուլգոննել աղնէն գուրս չե-

լու . Թագաւորին շնորհաւորելու չի գնաց . սրտին
մէջ նոր թագաւորեներիւղ մը . կար . գուցե , ա-
նոր համար որ՝ տպացութենէ . ի վեր . հետու շատ ըն-
տանեքար վարուելով ատեն ատեն նեղացուցած
ըլլայ . և կարծէ որ սիսակալութի ըրած է . և հօրն
ատենը բան մը չէր կրնար լնելնէ . հիմա . իրեն
գէցութիւնմը հասցընէ . ուստի թագաւորինյա-
տուկ հրաւիրելուն ար հնագանդելու վախր զինքր-

շի ժողավար ելաւ գաղտուկ մինակ Հուկիլ իր կա
լուածքը փախաւ ։ Ուստի արը ասոր փախչելէն
դաւաճանութեան մը կասկածի երթալավը՝ պատ-
ռէր նուաւ իւր մեծամեծներուն և կառավարու-
թեան գործոց մէջ գանուազներուն, որ հայոց ազ-
գէն զուշանան ։ մէկ մարդուն վեհերտութիւնը
և անհիմն երկիւղը քիչ մնաց որ քուրուազդին յար-
գը այս թագաւորիս և մեծամեծացը և բարոր կա-
ռավարութեան առաջը բարձրի մը ընէր ։

Բարեբազզ աբար թագաւորին հասկցընող և
հաստատող եղաւոր Պուլզունէլին փախչելը գո-
ւաճանութիւն չէր, այլ լոկ երկիւղի գործ եր :
Ուստի արը իր կողմէն ասանկ բանի մը պատ-
ճառ տուած չէր . շատ զարմացաւ, և գիր գրեց
Պուլզունէլին, երդմամբ ասահրացընելով որ իւր
երեսէն ամենեւին վեսա կրելու վախ մը չունենայ :
Վի երկնչեր կ'ըսէր . ես և դու եղասր եմք, մի
թէ իմ իմաննկութենէ հետաշ քու վրադ ունեցած
սէրս չես մի փախեր, քովս եկոր, և Յնչ խնդիր
ունիս նէ յը կանարեմ : Վի թէ ապերախտութիք
իմ ծնողացս պատուիրանին անհնազմ նդ պիսի
գտնուիմ որ քի վի վեսա խորհիմ, բայց թէ որ չես
գար՝ քեզ կապանօք բերել կուտամի : Ուստի արը
միայն իր գրելը բաւական չի սեպեց իր եղբայրա-
գրին սիրութ ապահովընելու, հայոց երեւելինե-
րուն ալ ըսաւ որ գիր գրեն իր կողմանէն ապա-
հովընեն, և հրաւիրեն որ Ակբարապատ գայ թա-
գաւորին քովը :

Դուլղանելը եկաւ, թագաւորին ներկայացաւ : Թագաւորին առաջ մէջ հիմնաւորած և արմատացած աէրը արթիննաւ լով՝ շատ գրավանօք ընդունեց և ըստ . Եղայրինչու ինձմէ հետու կը պլոտանիս : մի թէ կը փսիւնաս որ հօրս քեզի շնորհած կալուածքները քեզնէ ետ կը պահանջէմ, կամ ի՞նչ պահանջած մնացած է, որ ես լցուցանեմ : Ի՞նչ որ կ'ուղեսնէ խնդրէ ինձմէ . թագաւորութեանս կէսն ալ ուղեսնէ կուտամ : Դուլղանելը թագաւորին առաջը գետինը համբութելով լսու . տէր արքայ . քու իմ վկայ ու նեցած գութելու և սէրդու և շնորհդ շատ աղէկ գիտեմ, կ'աղջաշեմ որ ինձի հրաման տաս տունըս նստիմ, և քեզի համար աղօթաղլ ըլլամ : Թագաւորը խնդրը կատարեց . երբեմն քովին երթալու և հեալ տեսութիւն ընելու պայմանաւ :

Դուլղանելը բանաստեղծութեն և երաժշտութեան բնական յարմարութիւն մը ունէր . և տունը նստած տառենը մշակելով՝ հնդկաց իրմէ առաջ եղաղ բանաստեղծներէն և երաժիշտներէն գերազանց եղաւ . և անունը պատուով կը յիշատակուի հնդկաց տագ մալ (կամ տաճա մալայ) գերբին մէջ :

Ըստերը այս երեւելի մարդուս Շիհանկիր Շահին օրը բանած Ճամբուն չեն հաւենիր . իր հանգիստը նայելով աղգը անտես ընտառ կ'ըսեն : Տայց քանի մը պարագայներ կան որ մնած ելով կինամք Դուլղանելին խոհեմութեանը հաւնիլ . և կարելի է ալ որ՝ Ալբարապատի հայոց յարգն ու հանգիստը չի կարուելուն պատճառը՝ ասոր խոհեմունի է :

Այլար Ծահը թագաւորելէն ետքը մինչեւ 9
տարի թագաւորութեան ժառանգ չունենալով
Դուլզունէլլ իրեն ժառանգ պիսի ընէր . բայց
Դուլզունէլլ և ծնողացն ալ թոյլ տուեր էր այն
մահմէտական թագաւորը , որ քրիստոնէտական կը
րօնիւք մնան . եկեղեցի ալ շինել տուեր էր . քա-
հանաց ալ բերել տուեր էր : Մրիկայ թագաւորին
համազգի և համակրօն հնդիկները չեին քաշեր .
մանաւանդ երբ կը խորհէին որ իրենց պիստ հա-
րուստները և ազնուականներն ալ մէկդի ձգեց .
գնաց Քիշմիրէն տարաշխարհիկ օտարակոնի մը
տղայ իրեն որդեգիր առաւ : Կեար Ծահը հզու
և ահարկու մէկը ըլլալով՝ մեծամեծները չեին հա-
մարձակեր Դուլզունէլլին գէմ բան մը ընելու .

Պուլըսոնէլ ալ անոր տառենը բարձր ազգին կողմանէ գրեթէ մէկ հաստիկ վաստաբան էր թագաւորին առջին : Երբեք Եկեղար Ծահը մեռաւ, Պուլըսոնէլ վախճակ վիճակի մը մէջ ինկու, կրնացին Շիհաննիր Ծահին հաւատացընել թշնամիները որ ձեռաց տակէ կուտակից գանելու կ'աշխատի թագաւորութիւնը ձեռք ձկելու համար : Ու որ

Ճիշտանկիր Ծահը այդպէս բանի մը համոզուելու
ըլլար նէ , չէ թէ միայն Դուլլըունէլին , այւ Ճի-
հանկիրին իշխանութեանը տակը գանուած բոլոր
հայազգիներուն վիճակը Բնէ կ'ըլլար : Մէզի կ'ե-
րեւի որ՝ թափառուական պարատը մնած և քաղա-
քականութեան մէջ եփած և աէրութեան մեծա-
մեծներուն ինչ բնաւորութեան աէր ըլլար երկար
ժամանակուան փորձիւ հասկցազ Դուլլըունէլ

շատ աղբէկ խոհեմութիւն բանեցուց . որ իր տու
նը առանձնացեալ նատելով բանաստեղծութեան և
երաժշտութեան պարագելով փառասիրութեան
և իշխանասիրութեան կարծիքը բոլորամին վրայէն
հեռացոց . Աւ ո գիտէ . զրովհետեւ երբեմն Ճ'ի
հանկիր Շահին հետ կը տեսնուեկը , գուցէ այն
տեսութիւններուն ատենը աղջին օդտակար ալ
կ'ըլսար . թէպէտ այն օգուտար իրմէ ըլլալը չիմացը-
նելու կերպով . անօգուտ մարդ մը կարծուեցաւ .
Շարեսիրու պատմիչ մը՝ մէկ բանին վրայ աղբէկ մէկ-
նութիւն առաջ հնարաւոր եղած ատենը այն բանը
պարսաւ անաց առաջ ձգեւու չէ :

OUT OF GARDEN

¶ Յարութիւն ըստարար Ա-Եպիսկոպոս Օքլագիւղիւն
Դրա արուեստիւն Ե-րազայշաց Յե-ղ լու կարու Երեսիւն է, և
ի-ր արուեստիւն ա-լ օքարազադիւն ԵԵրահաներէն ա-ել չ- ա-լ ա-
դոնիւն անոնց լա-կ հարութիւն և ձարբարութիւն ո-նի, այս
օրեւո ի-ր արուեստը բանելու ա-լ յատիշուցած է Կառապան-
դուուղօլուն Ո-ամեն-ո փալու չարուուն. ի-ան-թիւն կը յա-լ ի-ր
և ի-ր արուեստիւն նշան բախտունի ճ-լ որոծ է: Ո-եր աղդայիւն-
ը կը յարութիւն որ օքարազադիւներէն ա-ել մ-ը աղդայիւն յար-
դութիւն բալուն այս արուեստասեր ա-կիւն ի-նիած գ-րծերէնիւն
չ- ի-նայեն:

Երկն Պ. Յարու-Ղեղի-ը վլաֆելիներու մեջ Եւրոպաց-ոց
սովորութեամբ սեղան վլափելը և սեղանի ծառայութը ալ
ճարդարութեան ունի. և հասուր և վայրը և սեղանի իսկակա-
ռա ունի. և ածեպուրմա և ունի ասոր պիտ բաներ ալ կը չ-
նէ. և կամ ընողն իւր ծառայութեանը յօժարակամ կը հա-
պուցածէ :

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆ

ՀՐԱՒՐԱԿ ԱՐԱՐԱՏԵԱ

Յօդինեալ է շուրջ հայկական է Արքունի Խըզըթան
Ա պատշաճ է ինչու այս բարեկանց մեծապես Յովաննեալ ա-
ղայի լաւագույն Արքանեանց է Արքունիութեան պալմ է առ-
դարձանի Յովաննեան ՈՒ-Կենարիստան . 1850 : Ու-ը բա-
րագան և աղայի լաւագույն է պատշաճ ի վերայ նորոգեալ սահ-
նա- հրաց նոխնեաց , 30 լուլակամար = 1-ուն գիրք 96 լու-
լակամար . պա- ածալ գիրք 25 լու- սա- լ:

CELESTEYR

ՀՐԱԳՐԻՑ

ՊՐՈՎԻՆՑԻԱ ՅԱՀԱՆԱԿ

Quesnay

ԿՈՍՏԵՐԵՐՈՒՊՈՒՐ

ՏՏՎԱՐԱՆ · ՅԱՎՀԱԽԱՐԻ · ՄՏՏԿԵՆՏՑԵԱՆ
ԴՐԵՈՒՐ ԽԵԱՆ